

ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI

TRƯỜNG ĐẠI HỌC KINH TẾ

PHÍ MẠNH HỒNG

GIÁO TRÌNH

KINH TẾ VI MÔ

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI

PGS.TS. PHÍ MẠNH HỒNG

GIÁO TRÌNH

KINH TẾ VI MÔ

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI

MỤC LỤC

Lời nói đầu.....	05
Chương 1: Giới thiệu chung về Kinh tế học.....	08
1.1. Hoạt động kinh tế và những vấn đề cơ bản của nó.....	08
1.1.1 Hoạt động kinh tế-một dạng thái hoạt động đặc biệt của đời sống xã hội.....	08
1.1.2 Đường giới hạn khả năng sản xuất.....	12
1.1.3 Các vấn đề kinh tế cơ bản của xã hội.....	19
1.1.4 Các hệ thống kinh tế.....	21
1.2. Kinh tế học là gì?.....	27
1.2.1 Định nghĩa về kinh tế học.....	27
1.2.2 Kinh tế học vi mô và kinh tế học vĩ mô.....	28
1.2.3 Phân tích thực chứng và phân tích chuẩn tắc trong kinh tế học.....	31
1.3. Các công cụ phân tích kinh tế.....	34
Chương 2: Thị trường : cầu, cung và giá cả.....	47
2.1. Thị trường – Khái niệm và phân loại.....	48
2.1.1. Khái niệm thị trường.....	48
2.1.2. Phân loại thị trường.....	49
2.2. Cầu, cung và giá cả thị trường.....	50
2.2.1. Cầu.....	51
2.2.2. Cung.....	55
2.2.3. Cân bằng cầu-cung.....	58
2.3. Sự thay đổi giá cân bằng.....	63
2.3.1. Những yếu tố làm dịch chuyển đường cầu.....	63
2.3.2. Những yếu tố làm dịch chuyển đường cung.....	70
2.3.3. Di chuyển dọc theo đường cầu và dịch chuyển đường cầu.....	77
2.4. Độ co giãn của cầu và cung.....	79
2.4.1. Độ co giãn của cầu.....	80
2.4.2. Độ co giãn của cung.....	89

2.5 . Một vài ứng dụng về phân tích cung-cầu.....	92
2.5.1. Thuế và ảnh hưởng của thuế.....	92
2.5.2. Vấn đề kiểm soát giá.....	95
Chương 3: Sự lựa chọn của người tiêu dùng.....	99
3.1. Sở thích của người tiêu dùng.....	99
3.1.1. Những giả định cơ bản về hành vi của người tiêu dùng.....	100
3.1.2. Đường bàng quan.....	103
3.2. Sự ràng buộc ngân sách.....	112
3.2.1. Đường ngân sách.....	112
3.2.2. Ảnh hưởng của thu nhập và giá cả đối với đường ngân sách.....	115
3.3. Sự lựa chọn của người tiêu dùng.....	116
3.3.1. Tối đa hóa độ thỏa dụng của người tiêu dùng.....	117
3.3.2. Sự thay đổi trong điểm lựa chọn của người tiêu dùng.....	119
3.4. Đường cầu cá nhân của người tiêu dùng và đường cầu thị trường.....	125
3.4.1. Rút ra đường cầu cá nhân từ sự lựa chọn của người tiêu dùng.....	125
3.4.2. Đường cầu thị trường.....	128
Chương 4: Tổ chức và hành vi cung ứng đầu ra của doanh nghiệp.....	131
4.1. Tổ chức doanh nghiệp.....	131
4.2. Phân tích chi phí.....	134
4.2.1. Chi phí kế toán và chi phí kinh tế.....	134
4.2.2. Các thước đo chi phí.....	139
4.2.3. Chi phí ngắn hạn và chi phí dài hạn.....	148
4.2.4. Lợi thế và bất lợi thế kinh tế của quy mô.....	156
4.3. Mô hình tổng quát về hành vi cung ứng của doanh nghiệp.....	158
4.3.1. Một vài khái niệm có liên quan.....	158
4.3.2. Các điều kiện tối đa hóa lợi nhuận.....	162
4.3.3. Lựa chọn sản lượng của doanh nghiệp khi nhằm mục tiêu tối đa hóa doanh thu.....	165
Chương 5: Thị trường cạnh tranh hoàn hảo.....	167
5.1. Khái niệm, đặc điểm của thị trường cạnh tranh hoàn hảo.....	167

5.1.1. Các khái niệm.....	167
5.1.2. Đặc điểm và điều kiện tồn tại của thị trường cạnh tranh hoàn hảo	169
5.2. Cung ứng sản phẩm của doanh nghiệp cạnh tranh hoàn hảo.....	174
5.2.1. Cung ứng trong ngắn hạn.....	174
5.2.2. Cung ứng trong dài hạn.....	179
5.3. Cung ứng sản phẩm của ngành cạnh tranh hoàn hảo.....	183
5.3.1. Đường cung ngắn hạn của ngành.....	183
5.3.2. Đường cung dài hạn của ngành.....	184
Chương 6: Thị trường cạnh tranh không hoàn hảo	194
6.1. Đặc điểm và nguồn gốc của thị trường cạnh tranh không hoàn hảo.....	194
6.1.1. Đặc điểm chung	194
6.1.2. Nguồn gốc	198
6.2. Thị trường độc quyền thuần túy.....	203
6.2.1. Quyết định về sản lượng và giá cả của nhà độc quyền.....	203
6.2.2. Sự phân biệt đối xử về giá của doanh nghiệp độc quyền.....	211
6.3. Thị trường độc quyền nhóm	214
6.3.1. Khái niệm và đặc trưng.....	214
6.3.2. Cạnh tranh và hợp tác trên thị trường độc quyền nhóm	216
6.4. Thị trường cạnh tranh có tính chất độc quyền	230
6.4.1. Đặc điểm	230
6.4.2. Lựa chọn sản lượng và định giá.....	231
6.4.3. Cân bằng dài hạn.....	233
Chương 7: Thị trường các yếu tố sản xuất và sự lựa chọn của doanh nghiệp	236
7.1. Hàm sản xuất và quy luật về sản phẩm biên.....	237
7.1.1. Hàm sản xuất.....	237
7.1.2. Quy luật sản phẩm biên có xu hướng giảm dần.....	240
7.2. Cầu về các yếu tố sản xuất.....	246
7.2.1. Cầu về các yếu tố sản xuất của một doanh nghiệp	246
7.2.2. Cầu thị trường về yếu tố sản xuất	261

7.3. Cung về các yếu tố sản xuất và sự cân bằng trên thị trường yếu tố sản xuất	264
7.3.1. Cung về các yếu tố sản xuất.....	264
7.3.2. Cân bằng cung, cầu về yếu tố sản xuất trên thị trường cạnh tranh (ngắn hạn, dài hạn).....	268
7.3.3. Tiền thuê (yếu tố) tối thiểu và tiền thuê kinh tế.....	271
Chương 8: Thị trường lao động.....	274
8.1. Sự cân bằng trên thị trường lao động.....	274
8.1.1. Cầu, cung và cân bằng trên thị trường lao động	274
8.1.2. Các yếu tố ảnh hưởng đến sự cân bằng của thị trường lao động	289
8.2. Sự chênh lệch về lương.....	295
8.2.1. Những lý do chủ yếu dẫn đến sự chênh lệch về lương	297
8.2.2. Vốn nhân lực và sự khác biệt về tiền lương	303
Chương 9: Thị trường vốn và đất đai	310
9.1. Thị trường vốn	311
9.1.1. Thị trường dịch vụ vốn hiện vật.....	311
9.1.2. Thị trường vốn hiện vật.....	323
9.2. Thị trường đất đai (và các tài nguyên thiên nhiên khác)	329
9.2.1. Đặc điểm của thị trường đất đai và sự hình thành tiền thuê đất	329
9.2.2. Thuế đất và các tài nguyên khan hiếm khác	335
9.2.3. Phân bổ đất đai cho những mục tiêu sử dụng khác nhau.....	336
Chương 10: Vai trò kinh tế của nhà nước	341
10.1. Thị trường và hiệu quả.....	342
10.1.1. Khái niệm hiệu quả Pareto	342
10.1.2. Thị trường cạnh tranh hoàn hảo và hiệu quả Pareto	344
10.2. Các khuyết tật thị trường.....	349
10.3. Vai trò kinh tế của nhà nước trong nền kinh tế thị trường.....	361
10.3.1. Mục tiêu (chức năng) công cụ	361
10.3.2. Sửa chữa, khắc phục các khuyết tật của thị trường.....	364
Tài liệu tham khảo	377

LỜI NÓI ĐẦU

Cùng với Kinh tế vĩ mô, Kinh tế vi mô được coi là một trong những môn học quan trọng nhất cung cấp các kiến thức nền tảng cho những ai muốn hiểu về sự vận hành của nền kinh tế thị trường. Khác với Kinh tế vĩ mô nghiên cứu nền kinh tế như một tổng thể, Kinh tế vi mô tập trung vào việc phân tích các hành vi của các chủ thể kinh tế như người sản xuất, người tiêu dùng, thậm chí là chính phủ trên từng thị trường riêng biệt. Những tương tác khác nhau của các chủ thể này tạo ra những kết cục chung trên các thị trường cũng như xu hướng biến động của chúng. Hiểu được cách mà một thị trường hoạt động như thế nào và ảnh hưởng lẫn nhau giữa các thị trường, trên thực tế là cơ sở để hiểu được sự vận hành của cả nền kinh tế, cắt nghĩa được các hiện tượng kinh tế xảy ra trong đời sống thực, miễn đây là nền kinh tế dựa trên những nguyên tắc thị trường. Đây là điểm xuất phát cực kỳ quan trọng để mỗi cá nhân, tổ chức cũng như chính phủ có thể dựa vào để đưa ra những ứng xử thích hợp nhằm thích nghi và cải thiện trạng huống kinh tế.

Ngay từ những năm 90 của thế kỷ trước, cùng với quá trình chuyển đổi nền kinh tế dần sang nền kinh tế thị trường ở Việt Nam, Kinh tế vi mô đã được đưa vào giảng dạy ở Khoa Kinh tế (nay là trường Đại học Kinh tế), Đại học Quốc gia Hà Nội. Ban đầu nó tồn tại như một học phần trong môn học chung là Kinh tế học, sau đó được tách ra như một môn học riêng biệt. Ở những năm đầu, trong các chương trình đào tạo cử nhân, Kinh tế vi mô chỉ được giảng dạy cho sinh viên năm thứ nhất như là môn học cơ sở cho các môn kinh tế học cụ thể. Những năm gần đây, trong hầu hết các chương trình đào tạo, bên cạnh Kinh tế vi mô cơ sở (Kinh tế vi mô I), sinh viên các năm cuối còn được nghiên cứu Kinh tế vi mô nâng cao (Kinh tế vi mô II). Điều này thể hiện sự hoàn thiện dần của kết cấu chương trình cũng như tầm quan trọng của việc nghiên cứu các chủ đề kinh tế học trong hành trang kiến thức của sinh viên ngành kinh tế.

Giáo trình này là giáo trình Kinh tế vi mô cơ sở được dành cho những sinh viên lần đầu tiên được nghiên cứu Kinh tế học. Nó được biên soạn trên cơ sở các bài giảng mà tác giả đã tiến hành nhiều năm trong các

khóa học về kinh tế vi mô ở trong và ngoài trường. Từ năm học 2005 – 2006, bản thảo của nó đã được lưu hành nội bộ trong cơ sở đào tạo như một tài liệu tham khảo chính thức cho việc giảng dạy và học tập. Sau một thời gian thử nghiệm, trên cơ sở các ý kiến đóng góp của các đồng nghiệp và sinh viên, bản thảo đã được chỉnh sửa, nghiệm thu và giờ đây có điều kiện để công bố chính thức.

Là một cuốn sách giáo khoa có tính chất nhập môn, giáo trình này trình bày những nguyên lý cơ bản của môn Kinh tế vi mô. Nó được biên soạn thành 10 chương. Chương 1 được dành để giới thiệu chung về kinh tế học như một môn khoa học xã hội đặc thù, làm rõ sự phân nhánh trong cách tiếp cận kinh tế học thành Kinh tế (học) vi mô và Kinh tế (học) vĩ mô cũng như giúp sinh viên làm quen với một số công cụ chung thường được dùng trong phân tích kinh tế. Chương 2 tập trung trình bày về mô hình cung – cầu như là một mô hình cơ bản để tư duy về sự vận hành của một thị trường. Chương 3 đề cập đến mô hình về sự lựa chọn của người tiêu dùng nhằm vạch ra những gì ẩn giấu đằng sau đường cầu của thị trường. Sự lựa chọn của doanh nghiệp trên thị trường đầu ra (giúp người ta hiểu những gì nằm đằng sau đường cung) được phân tích trong các chương 4, 5, 6; trong đó chương 4 được dành để trình bày những nguyên tắc chung trước khi việc áp dụng chúng trong các cấu trúc thị trường cụ thể được phát triển ở các chương sau. Chủ đề về hoạt động của các thị trường các yếu tố đầu vào được thảo luận ở từ chương 7 đến chương 9 cũng theo nguyên tắc đi từ cái chung đến cái cụ thể. Cuối cùng, giáo trình khép lại với chương 10 như là sự tổng kết bước đầu về cơ chế phân bổ nguồn lực theo nguyên tắc thị trường. Bên cạnh những ưu thế rõ rệt của cơ chế này, các thất bại thị trường được xem như cơ sở của các hoạt động kinh tế của Nhà nước. Những khía cạnh sâu hơn bao gồm cả những vấn đề của kinh tế học phúc lợi sẽ không được giới thiệu trong giáo trình nhập môn này.

Để công bố cuốn giáo trình này, tác giả đã nhận được những lời cổ vũ và những đóng góp quý báu của nhiều người. Trước tiên đó là những đồng nghiệp ở bộ môn Kinh tế học của Khoa Kinh tế (nay thuộc Khoa Kinh tế phát triển, Trường Đại học Kinh tế), Đại học Quốc gia Hà Nội.

Trong số này tác giả muốn gửi lời cảm ơn đặc biệt đến TS. Vũ Đức Thanh, TS Phạm Quang Vinh, TS. Tạ Đức Khánh, GV Vũ Minh Viêng, Th.S. Trần Trọng Kim, Th.S. Nguyễn Hữu Sở - những người đã nhiều năm tham gia giảng dạy môn học và có những nhận xét, bình luận xác đáng giúp tác giả hoàn thiện giáo trình ngay khi nó còn ở dạng sơ thảo. Những góp ý của các đồng nghiệp khác như TS. Đào Bích Thủy, Th.S. Nguyễn Vĩnh Hà cũng được đánh giá cao. Về phía những đồng nghiệp ngoài trường, người viết đặc biệt trân trọng cảm ơn những nhận xét, góp ý chi tiết, nhiều thiện ý của GS.TS Nguyễn Khắc Minh (Trường Đại học Kinh tế Quốc dân Hà Nội), PGS.TS. Nguyễn Ái Đoàn (Trường Đại học Bách khoa Hà Nội) về bản thảo giáo trình. Nhờ tất cả những góp ý này mà nội dung của giáo trình trở nên ít sai sót hơn.

Ngoài ra trong quá trình chuẩn bị bản thảo, tác giả cũng nhận được sự giúp đỡ nhiệt tình về phương diện kỹ thuật của những người như: Nguyễn Thị Vũ Hà, Nguyễn Minh Phương, Ngô Thùy Dung. Cùng với sự hỗ trợ của các đồng nghiệp ở các bộ phận khác nhau trong nhà trường cũng như sự động viên của các em sinh viên - đối tượng mà giáo trình này hướng tới, sự giúp đỡ vô tư của họ được tác giả đánh giá cao.

Dù khá cẩn trọng và cố gắng để giáo trình ít khiếm khuyết nhất ở mức có thể, song cuốn sách này chắc chắn vẫn không tránh khỏi những thiếu sót. Tác giả hoàn toàn chịu trách nhiệm về những sai sót nếu có này và sẵn sàng đón nhận mọi góp ý. Những đóng góp về giáo trình này xin được gửi về địa chỉ:

Khoa Kinh tế phát triển, Trường Đại học Kinh tế, Đại học Quốc gia Hà Nội.

Nhà E4, 144 Đường Xuân Thủy, Quận Cầu Giấy, Hà Nội.

Tác giả

Chương 1

GIỚI THIỆU CHUNG VỀ KINH TẾ HỌC

Chương này nhằm giới thiệu với người đọc cái nhìn tổng quan về kinh tế học, mà kinh tế học vi mô là một phân nhánh quan trọng của nó. Để làm điều này, trước tiên chúng ta hãy làm quen với một số khái niệm kinh tế đơn giản như tính khan hiếm, giới hạn khả năng sản xuất, sản phẩm kinh tế... nhằm hiểu được những vấn đề kinh tế cơ bản mà mọi xã hội đều phải đương đầu giải quyết. Đây cũng là cơ sở để chúng ta hiểu giới hạn, phạm vi nghiên cứu của kinh tế học, phân biệt kinh tế học vi mô và kinh tế học vĩ mô như là những cách thức tiếp cận khác nhau về đối tượng nghiên cứu. Chúng ta cũng sẽ thấy cách phân tích thực chứng có thể khác như thế nào với cách phân tích chuẩn tắc, mặc dù trong cuộc sống thực chúng ta cần cả hai cách phân tích này. Cuối cùng, chúng ta cũng sẽ bước đầu làm quen với một số công cụ mà các nhà kinh tế thường sử dụng để nghiên cứu các hiện tượng trong đời sống kinh tế. Những công cụ này sẽ được trở đi, trở lại nhiều lần trong toàn bộ môn học với mục đích giúp chúng ta có thể tư duy như một nhà kinh tế.

1.1. Hoạt động kinh tế và những vấn đề cơ bản của nó

1.1.1. Hoạt động kinh tế - một dạng thái hoạt động đặc biệt của đời sống xã hội

Trong cuộc sống của mình, con người thực hiện vô vàn các dạng hoạt động khác nhau: ăn uống, học tập, lao động, nghỉ ngơi, vui chơi, giải trí v.v... Các lĩnh vực hoạt động của con người cũng được phân chia một cách ước lệ thành kinh tế, thể thao, chính trị, văn hóa v.v... Thật ra, trên thực tế, sự phân chia như vậy chỉ có ý nghĩa tương đối. Chúng ta chẳng thường nghe nói, ngày nay bóng đá không chỉ là môn thể thao hấp dẫn hàng tỷ người trên thế giới mà nó còn là một ngành công nghiệp khổng lồ tạo ra hàng triệu việc làm, với nhiều tỷ đô la lợi nhuận. Vậy thì kinh doanh bóng đá có phải là một hoạt động kinh tế? Khi các nhà kinh tế học xem quốc phòng như một hàng hóa công cộng mà nhà nước phải cung